БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ . ACADEMIE BULGARE DES SCIENCES
РОДОПСКИ СБОРНИК V . RECUEIL DU RHODOPE V
София, 1983 . Sofia, 1983

НЕОЛИТНИ СКЕЛЕТИ ОТ КЪРДЖАЛИ

Петър Боев, Лучия Кавгазова

През лятото на 1972 г. Ат. Пейков, н. с. в Народния археологически музей — Пловдив, със съдействието на Ив. Балкански, уредник в ОИМ — Кърджали, разкопава в центъра на гр. Кърджали огромна селищна могила. Още през 1962 г. П. Детев, ст. н. с. в Народния археологически музей — Пловдив, разкопава два квадрата на могилата и намира археологически материали, които датират от късния и средния неолит. Разкопаването на могилата от Ат. Пейков дава възможност да се уточни датировката — Караново II и прехода към Караново I. По този начин неолитнсто сеилще се датира от края на 7 хил. пр. н. е. и е просъществувало около 1000 години. През август 1972 г. и януари 1973 г. са открити 3 хокерни погребения — на възрастна жена, на млада жена и на 2 деца.

Антропологичното проучване на скелетите се извърши по общоприетите методи,[1] а расовата диагностика — по методиката на П. Боев.[2] Получените резултати са представени на табл. 1—3.

Описание на черепите:

1. Инв. № 1100, женски череп, калва, адултус, 25—30 г., дълъг и средно широк, мезокран. По мярка 20, черепът е нисък, ортокран и тапейнокран; със средна ширина на лоба, метриометоп, със средна горна ширина на лицето, средна интерорбитална хорда и среден бималарен ъгъл.
Расова диагностика — медитерански расов тип с начало на алпинизация.

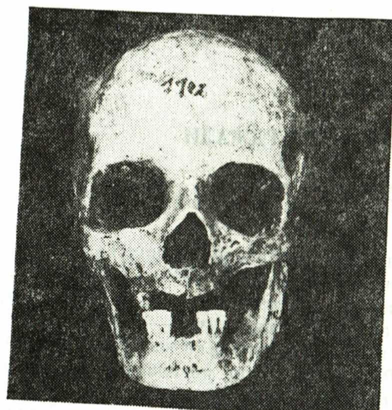
2. Инв. № 1101, дете на 5—6 г.

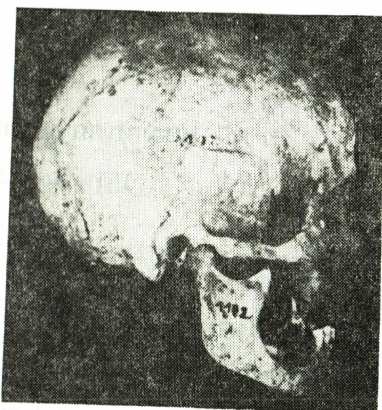
3. Инв. № 1102, женски череп, краниум, сенилис (около 60 г.), дълъг и много широк, брахикран, висок по мярка 17 и средно висок по мярка 20, ортокран и тапейнокран, с голяма най-малка ширина на лоба, метриометоп. Черепът е със средна ширина на лицето и с много малка горнолицева височина, хиперевриен, с малка средна ширина на лицето, хиперхамепрозоп и със средна дължина на основата на лицето, ортогнат по ъгъл 72 и 73 и прогнат по ъгъл 74. Черепът е с голяма дължина на основата. Носовият отвор е с малки размери, хамерин. Орбитата е много широка по мярка 51 и средно висока, хамеконх. Алвеоларната дъга е много къса и много тясна, брахиуран. Небцето е много късо и много тясно, брахистафилин. Долната челюст е със средна бигониална ширина и много голяма дължина.
Расова диагностика — медитерански расов тип с напреднала алпинизация.

[1] В. П. Алексеев. Остеометрия. М., 1964.
[2] В. П. Алексеев, Г. Ф. Дебец. Краниометрия. М., 1966.

Инв. № 1103, дете на 8—10 г.

Неолитното селище в Кърджали е първото изследвано праисторическо селище в Източните Родопи. Досега беше известно, че неолитните жители от културата Караново са обитавали предимно плодородните полета на Тракия.







Обр. 1. Женски череп в синилис, инв. № 1102. Най-старият брахикранен череп от НРБ (кр. на VII хил. пр. н. е.).

След разкопаването на неолитната могила в Кърджали се установява, че неолитните хора са проникнали дълбоко в планините по течението на реките. Засега това е най-южната находка на културата Караново, която очертава южният ѝ ареал. Не само археологическото значение определя уникалността на могилата. Много важни са антропологичните данни. Тук се натъкваме на

първия брахикранен неолитен череп у нас (инв. № 1102). Паралено с процеса на грацилизация е вървял и процесът на брахикефализация, който се проявява много по-късно — през халколита (Русе, Кубрат)[3]. Това показва, че за да може да грацилизират още в 6—7 хил. пр. н. е., хората от неолитното селище в Кърджали са имали изключително висока материална и духовна култура, реален израз на която е появата на грацилна медитеранска раса, придружена с брахикефализация. За да могат грубите медитерански черепи през неолита, каквито срещаме на Балканския полуостров, да еволюират до грациални медитерански расови типове, са необходими няколко хилядолетия. Това означава, че неолитната революция, т. е. промененият начин на живот и хранене в ареала на културата Караново е започнал още в края на мезолита. По друг начин не би могла да се обясни появата на силно грацилизирани черепи през ранния неолит в Кърджали. Селищната могила от Кърджали поставя пред праисторията нови въпроси за разрешаване, по-специално за ранната датировка на неолита по нашите земи, което да отговаря на датировките със C^{14}.[4]

Таблица 1

Измерения на неолитни черепи от Кърджали

№ по Мартин	Мярка	Инвент. номер	
		1102	1100
1	2	3	4
1	Дължина	179	177
1в	Офрион дължина	176	175
5	Дължина на черепната основа	101	—
8	Ширина	146	139
9	Най-малка лобна ширина	99	94
10	Най-голяма лобна ширина	127	121
11	Ушна ширина	121	122
12	Ширина на тила	108	111
23	Хоризонтален обхват през глабела	506	496
24	Напречна дъга през брегма	314	307
25	Сагитална дъга	366	—
26	Лобна дъга	128	130
27	Теменна дъга	124	102
28	Тилна дъга	114	—
28_1	Горна част на тилна дъга	66	68
28_2	Долна част на тилна дъга	48	—
29	Лобна хорда	112	116
30	Теменна хорда	111	94
31	Тилна хорда	97	—
31_1	Горна част на тилна хорда	61	55
31_2	Долна част на тилна хорда	48	—
FS	Височина на челна извивка	28	29
PS	Височина на теменна извивка	22	19
OS	Височина на тилна извивка	24	—
40	Дължина на основата на лицето	93	—
43	Горна ширина на лицето	101	100
43_1	Вътрешна орбитална ширина	98	93
Hn	Височина на n над $43(_1)$	18	15
44	Биорбитална ширина	97	—

[3] R. Martin, K. Saller. Lehrbuch der Anthropologie. Bd. I. Ficher, Jena, 1958.
[4] P. Boev. Die Rassentypen der Balkanhalbinsel und der Ostägäischen Inselwelt und deren Bedeutung für die Herkunft ihrer Bevölkerung. 1972, p. 31—33, 48—51, 65.

1	2	3	4
44_1	Назомаларна ширина	110	—
45	Скулова ширина	125	—
46	Средна ширина на лицето	88	—
48	Горнолицева височина	53	—
50	Междуочнина ширина	19	—
MS	Бималарна височина	8	—
Hn	Височина на назион над 50	12	—
51	Орбитална ширина	45	—
52	Орбитална височина	34	—
54	Носна ширина	23	—
55	Носна височина	43	—
60	Максиларна дължина	41	—
61	Максиларна ширина	50	—
62	Небцова дължина	37	—
63	Небцова ширина	32	—
66	Ъглова ширина на долна челюст	93	—
68	Дължина на долна челюст	101	—
68_1	Височина на долна челюст	95	—
70	Височина на клона на долна челюст	49	57
71a	Най-малка ширина на долна челюст	32	35
Zg	Цигомаксиларна хорда	90	—
ZgH	Цигомаксиларна височина	21	—
SC	Симотична хорда	9	—
SS	Симотична височина	4	—
HnSC	Височина на назион над симотична хорда	7	—
32	Челен ъгъл (назион — метопион)	88	—
	Челен ъгъл (глабела — метопион)	78	—
77	Назомаларен ъгъл	139	144
Zg	Цигомаксиларен ъгъл	130	—
33_1	Ъгъл на горна част на тила	79	—
33_2	Ъгъл на долна част на тила	51	—
33^4	Ъгъл на кривината на тила	130	—
34	Ъгъл на тилния отвор	7	—
79	Мандибуларен ъгъл	128	—
72	Лицев ъгъл	86	—
73	Ъгъл на средна част на лицето	87	—
74	Ъгъл на алвеоларна част на лицето	77	—
75	Ъгъл на носовите кости	53	—
75_1	Ъгъл на носовите кости към профилната линия	33	—

Таблица 2

Индекси на неолитни черепи от Кърджали

№ по Мартин	Индекси	Инвент. номер	
		1100	1102
1	2	3	4
8:1	Черепен	78,53	81,56
17:1	Дължинно-височинен от базион	—	73,18
17:8	Дължинно-ширинен от базион	—	89,73
20:1	Дължинно-височинен от порион	59,32	62,01
20:8	Дължинно-ширинен от порион	75,54	76,03
1:25	Дължинно-сагитален	—	48,91
5:1	Базиларно-дължинен	—	56,42
5:25	Дължинно-сагитален	—	27,60
5:30	Базиларно-дължинен	—	90,99
9:8	Напречен фронто-париетален	67,62	67,81
9:10	Напречен-черепен	77,68	77,95
9:43	Фронто-орбитален	94,00	98,02
9:45	Юго-фронтален	—	79,20
10:8	Коронален-париеталeн	87,05	86,89
10:29	Коронален ширинно-дължинен	104,31	113,39
10:45	Юго-фронтален коронален	—	101,60
11:8	Напречен аурикуларен	87,77	82,88
11:24	Напречен на черепния свод	39,74	38,54
12:8	Париетo-окципитален	79,86	73,97
12:9	Тилно-лобен	118,08	109,09
12:10	Тилно-коронален	91,74	85,04
12:30	Теменно ширинно-дължинен	118,08	97,30
12:31	Тилно ширинно-дължинен	—	111,34
16:7	На големия тилен отвор	—	68,57
17:23	Циркумферично — височинен	—	25,89
26:25	Фронто-сагитален дъгов	—	34,97
27:25	Париетo-сагитален дъгов	—	33,88
28:25	Тилно-сагитален дъгов	—	31,15
27:26	Сагитален фронто-париетален	78,46	96,88
28:26	Сагитален фронто-окципитален	—	89,06
28:27	Сагитален париетo-окципитален	—	91,94
29:26	Сагитален фронтален	89,23	87,50
30:27	Сагитален париетален	92,16	87,52
31:28	Сагитален окципитален	—	85,09
29:1	Лобно-дължинен	65,54	62,57
30:1	Теменно-дължинен	53,11	62,01
31(1):28(1)	На кривината на горната люспа на тила	80,88	92,42
31(2):28(1)	Окципитален	—	72,73
31(2):31(1)	Хордов на тила	—	78,69
31:12	Ширинно-височинен на тила	—	89,81
28(2):28(1)	Дъгов на тила	—	72,73
28(1):28	Дъгово-дължинен на тила	—	57,89
40:1	Надлъжен кранно-фациален	—	50,28
FS:29	Челна извивка	—	25,00
PS:30	Теменна извивка	—	19,82
OS:31	Тилна извивка	—	24,74
(1+8+17):3	Черепен модуос	—	152,00
(29+20+31):1	На трите хорди	—	1,79
40:5	Челюстен	—	89,11
44(1):44	Назомаларен	—	113,40
45:8	Напречен кранно-фациален	—	86,03
46:45	Юго-маларен	—	70,40
48:17	Вертикален кранио-фациален	—	40,46
48:45	Горнолицев	—	42,40

1	2	3	4
48:46	Маларен горнолицев		60,23
50:44	Интерорбитален	—	19,59
52:48	Вертикален орбито-фациален	—	64,15
52:51	Орбитален от максилофронтале	—	75,56
54:45	Напречен назо-фациален	—	18,40
54:55	Носов	—	53,49
60:40	Надлъжен палато-фациален	—	44,09
61:45	Напречен палато-фациален	—	40,00
61:60	Максило-алвеоларен	—	121,95
63:62	Небцов	—	86,48
66:9	Мандибуларен лобен	—	93,94
66:45	Юго-мандибуларен	—	74,40
66:68	Мандибуларен ширинно-дължинен	—	92,08
71a:70	На клона на мандибулата	—	65,31
SS:57	Симотичен	—	44,44
SSn:57	Симотичен от назион	—	77,78
Hn:43(1)	Бималарен	15,15	18,37
H:Zgm	Цигомаксиларен	—	23,33
MS:50	Максилофронтале	—	42,10
MSn:50	Максилофронтале от назион	—	63,16

Таблица 3

Описателни мерки на неолитни черепи от Кърджали

Бал	Мерки	Инвент. номер	
		1100	1102
1	2	3	4
—	Форма на черепа	овоид	ромбоид
—	Форма на лицето	—	овоид
—	Форма на тила	закръглен	закръглен
0—5	Тилен израстък	1	1
—	Форма на челото	правоъгълно	правоъгълно
1—3	Наклон на челото	2	1
1—3	Глабела	2	2
1—3	Надвеждни дъги	1	2
—	Форма на орбитата	четвъртита	четвъртита
—	Форма на носовия отвор	—	триъгълна
—	Форма на носовите кости	—	гърбати
1—5	Носов шип	—	2
—	Долен край на крушовидния		
—	отвор	—	антропина
—	Форма на небцето	правоъгълна	овална
1—3	Вертикален профил	2	2
1—3	Сисовидни израстъци	1.5	2

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Проблемна комисия за изучаване миналото, бита и културата на населението в Родопите

РОДОПСКИ СБОРНИК

ТОМ V

Под ред. на акад. ХР. ХРИСТОВ, проф. П. ПЕТРОВ и проф. СТР. ДИМИТРОВ

София . 1983

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ